

PRILOZI LJ. JONKEA POVIJESTI HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Ispravno shvaćena historija obuhvaća sve emanacije ljudskog života, pa bismo, pišući povijest u cjelini, morali obuhvatiti ekonomska, društvena i politička nastojanja nekog društva, jer se tek tada mogu odmjeriti odnosi pojedinih elemenata prema rezultatima društvenih zbivanja; nema činjenica, koje nemaju svojih uzroka i posljedica. Sve bi to trebalo doznati, ako bismo željeli napisati pravu historiju nekoga doba ili nekog perioda. Kako su se nauke razgranale, pristupilo se podjeli rada, pa se svaki naučenjak koristi rezultatima drugoga, dopunjujući svoja istraživanja rezultatima s drugoga znanstvenog područja.

Da je književnost u najširem smislu, a napose ona koju zovu lijepa knjiga, vrlo važan izraz svakog društva, nije potrebno dokazati. Nastojanja oko jezika na kome je ona pisana (uključivši tu i pravopis!), negdje su više, a negdje manje važna, odnosno negdje imaju veće kulturno-političko značenje, a negdje manje. Zbog rascjepkivosti hrvatskih pokrajina, u hrvatskoj je historiji književnosti i težnja pojedinih pisaca i pokreta da dođu do jedinstvenoga književnog jezika i pravopisa imala veliko značenje. Svaka je želja da se dođe do jedinstvenoga književnog jezika i govora kod Hrvata uvijek za nečim išla, oko nečega nastojala.

To osobito vrijedi za vrijeme kada se počela formirati hrvatska nacija i kada je ona počela, usprkos tuđinskim centrifugalnim težnjama, jače nastojati da preko jednoga književnog jezika, i to štokavskog govora, stvori i jedan pravopis, pa da preko knjige stječe čvršću osnovicu za ujedinjenje hrvatskih zemalja, s krajnjim ciljem vezivanja s drugim južnoslavenskim narodima ili, kako se onda govorilo, »plemenima« u neku cjelinu zbog lakšeg održanja i boljeg napredovanja. Jer, kako znamo, narodni preporodi u užoj Hrvatskoj, Dalmaciji i Istri zapravo su jedna cjelina, a javljali su se — prema prilikama — jedan za drugim. Narodni preporod za Hrvate smatram vrlo važnim činiocem, jer je sjeveru prijetila mađarizacija, odnosno germanizacija, a Istri i Dalmaciji talijanizacija, odnosno autonomaštvo, sve vrlo loše po hrvatske narodne interese, ako ne i opasno po svijest onih hrvatskih zemalja koje su, zahvaljujući baš preporodu u prošlom stoljeću, definitivno poslije pobjede u NOR-u pridružene majci zemlji.

Baš pitanja književnog jezika i pravopisa u XIX. st. obrađuje u nedavnim svojim radovima *Ljudevit, Jonke*, pa ih zbog njihove važnosti želim ovdje prikazati kao vrlo važan element u historiji hrvatskog naroda i drugih jugoslavenskih naroda. Bez obzira na red kojim su ti radovi izlazili, pokazat ću ih — kako ja gledam — njihovim logičnim slijedom.

1. U *Osnovnim problemima jezika hrvatske književnosti u 19. st.* (Filoz. Fakultet u Zagrebu, Radovi Slaven. instituta posvećeni IV. Međunarodnom sastanku slavista u Moskvi g. 1958, str. 75—90) pisac u početku govori, da je od Marulićeve »Istorije svete udovice Judit u versih hrvatski složene« (1501) do Gajeva »Proglasa« 5. XII. 1835,

»napisano mnogo značajnih djela u sva tri narječja hrvatskog jezika«. Književna podijeljenost, koja je pojačana pravopisnom raznolikošću, a pomagana državno-političkom rascjepkanošću, slaba je strana književnosti svakoga maloga naroda, pogotovo u uvjetima njegova ropstva. Javljanjem nacionalne svijesti kod razvijenijih naroda, to se stanje potkraj 18. i u početku 19. st. još više pogoršalo. Nastojanje Josipa II. za germanizacijom preuzeli su Mađari da provode jače mađarizaciju slavenskih naroda, koji su bili s njima u sklopu. U takvim teškim prilikama, mladi predstavnici građanske klase poduzimaju akciju na kulturnom polju i to na pitanju jedinstvenoga književnog jezika i pravopisa, pomoću čega će probuditi zamrlu narodnu svijest, a preko toga se oduprijeti tuđinskoj najezdi i povezati s ostalim južnoslavenskim narodima.

Zbog toga Gaj u spomenutom »Proglasu« traži da prestanemo »svaki na svojoj struni brenkati, složimo liru u jedno soglasje, jerbo je i ona samo jedina, premda su njene strune, svaka za se više ili manje od prvoga naravskoga glasa odaljene...« Jonke ispravno kaže, da je značenje te misli »i u tome što Lj. Gaj i njegov ilirski krug ne žele provesti jezično jedinstvo samo u hrvatskoj književnosti nego i u književnosti svih Ilira, t. j. svih južnih Slavena«, ili kako Gaj kaže »med Skadrom (Skutari), Varnom i Bělakom (Vilach)«. Ispravno ocjenjuje pisac kad kaže: »Na taj je način zagrebački ilirski krug postavio pred sebe velik južnoslavenski zadatak, ali je time dakako i provođenje jezičnog jedinstva u hrvatskoj književnosti postalo znatno zamršenije.«

Gaju se i njegovim drugovima činilo to pitanje jednostavnije, jer je 1818 Vuk Karadžić tražio, da jekavsko narječje uzmu i Srbi. Osim toga je Janko Drašković još 1832 u svojoj »Disertaciji« kazao da je odabrao štokavsko narječje zato, jer je najrašireniji dijalekat, pa »on mora i najpraviji biti«. Šulek, odgovarajući 1844 na pitanje, zašto ilirci nisu odobravali kajkavsko narječje za književni jezik, kazao je u radnji »Šta naměravaju Iliri?« brojevima: kajkavaca ima samo 800.000, a onih koji štokavski govore ili im je taj govor vrlo bliz da ima 11,000.000, pa bi bilo sasvim razumljivo »da se svaki spisatelj voli prilagoditi 11 milijunom nego jednomu, i to ne cělomu milionu«. Osim drugih razloga, taj je mnogo govorio.

Da ne bi možda naišli na još jači otpor, u prvom redu kod kuće, ilirci uvode 1836 u hrvatsku književnost ijekavski govor štokavskoga narječja sa starijim oblicima, pisan etimologijom. Prvi prijedlog oko uređenja pravopisa dao je Gaj 1830 u svojoj »Kratkoj osnovi horvatsko-slavenskog pravopisanja«, te su po tom prijedlogu »ilirci stvorili laku i jednostavnu latiničku grafiju, koja je još doživjela reformu Đure Daničića u drugoj polovini 19. st. uvođenjem slova *đ* za Gajevo *dj* i poopćenjem slova *ć* (*sjedeći*, *cvijeće*), pa je takva usvojena ne samo od Hrvata, nego i od Slovenaca, pa i od Srba, koji se služe latinicom. Poteškoća je bila samo sa slovom *ě*, koje Gaj uvodi 1836 za pisanje refleksa jata s preporukom za izgovor *je*, *ije*, što je Karadžić pisao već 1818 u 'Srpskom rječniku'. Gaj odabire drugačije rješenje nego Karadžić, i to iz ideoloških razloga, koje dosta opširno obrazlažu gramatičari Babukić i Mažuranić. Oko toga 'rogatoga e' vodile su se dugotrajne borbe između iliraca, Karadžića i dalmatinskih književnika okupljenih oko zadarske 'Zore dalmatinske', a predvođene njezinim urednikom Antom Kuzmanićem.« Dalje J. navodi što su u tom pravcu učinili Babukić A. Mažuranić i sam Gaj: oni su željeli oko sebe okupiti jekavce, ekavce i ikavce, pa su zato uveli *ě*, umjesto Karadžićeva prijedloga. Ovaj *ě* može izgovarati: ikavac *i*, ekavac *e*, jekavac *ije*.

Ova nastojanja morala su se boriti s ukorijenjenim tradicijama, koje je podržavala tuđa vlast; njoj je konveniralo da ne bude sloge, jer je na rascjepkanosti našoj osnivala svoju moć. Jonke kaže da su najoštrij prigovori dolazili od Kuzmanića i kruga oko »Zore dalmatinske«, koji su htjeli zadržati ikavicu; njih je, koliko mu je koristilo, pomagao i sam Vuk.

Svi prigovori protiv »rogatoga e« ponukali su Gaja te je 1. I. 1848 uveo u »Danicu« *ie* u kratkim i dugim slogovima (*tielo, lieto*). »Književni dogovor« između srpskih i hrvatskih pisaca u Beču 28. III. 1850 odredio je sve glavnije kako treba pisati prema Vukovu mišljenju. Među ostalim se tu razlikovalo *je* od *ije*, pa je u »Nevenu« 20. IV. 1854 Šulek u radu »O dvoglasu *ie*« zagovarao da se u dugim slogovima piše *ie*, u kratkim slogovima *je*. Dalje od toga ilirci nisu išli; dapače, pored spomenutoga javlja se još *ě*, osobito u školskoj upotrebi. Veber je zadržao *ě* i u svojoj gramatici od 1871; tek u izdanju iz 1876 radi po Šulekovu prijedlogu, iako je V. Jagić u raspravi »Naš pravopis« (1864) govorio u stvari za Šulekov prijedlog. »Ilirski sljedbenici i u poilirsko doba ne uvažavaju preporuke književnog odgovora iz g. 1850; ne uvažava ih ni prijedlog pravopisnog odbora pod predsjedništvom Adolfa Vebera iz g. 1877 nego i on predlaže pisanje *ie* za duge slogove, a *je* za kratke.« Vukovci su pobijedili u Hrvatskoj pojavom Hrvatskog pravopisa I. Broza (1892) i Maretićevom Gramatikom i stilistikom (1899), čemu je prethodio Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika (od 1880), koji je uređivao Đ. Daničić.

Slična je borba bila i s pisanjem vokalnoga *r*, ali u to ne ćemo ovdje potanje ulaziti; borba se vodila između fonetskog i etimološkog načina pisanja. Ilirci su se od početka izjasnili za etimološko pisanje, iako je Vuk bio prije toga za fonetsko pisanje riječi. Za etimologiju borio se Vj. Babukić, »jer se njome razumljivost najbolje postiže«. Etimološki su pravopis branili među ostalima Kurelac i V. Jagić; ovaj je posljednji bio za njezin blaži vid (mj. *sbor* pisati *zbor*). Za umjerenu etimologiju zalažu se A. Veber i F. Marković, dok je A. Pavić bio za fonetiku.

Zatim J. govori o gen. množine na — *ah* (*ženah* mj. žena), o upotrebi rječničkog blaga i nekim drugim manjim pitanjima.

2. U *Ideološkim osnovima zagrebačke filološke škole 19. stoljeća* (Beogradski međunarodni slavistički sastanak 1955 u Beogradu, Beograd 1957) Jonke kaže, da je zagrebačka filološka škola osnovana 1835 i 1836 u okviru t. zv. Ilirskog pokreta. U njoj su najprije radili Vj. Babukić i A. Mažuranić, poslije njih A. Veber Tkalčević, pa B. Šulek i V. Jagić, koji je spočetka bio zagovornik te škole, a kasnije ispravljajući nekih njezinih zahtjeva.

»Svi ti značajni naši javni radnici imali su pred očima i u svom pravopisno-gramatičkom radu velik politički i nacionalni zadatak, kojemu su kadšto podređivali i jezična pitanja. U štokavskom narječju oni su željni ujediniti sve južnoslavenske narode, najprije dakako kulturno, pa su i jezičnu i pravopisnu problematiku rješavali tako, da njihovo rješenje bude pristupačno ne samo za sve Hrvate i Srbe, nego i za Slovence i Bugare. Odatle neki stari, pa i umjetni elementi u njihovu pravopisu i jeziku, odatle i neka neslaganja i različne koncepcije zagrebačke filološke škole i Vuka St. Karadžića.« Iznijevši cilj filološke škole u Zagrebu, što je zapravo bio zadatak i hrvatskog narodnog preporoda zvanog ilirskim, koji je svoj posao temeljio na kulturnom radu, u prvom redu na jezičnom i šire na književnom području, pisac je spomenuo da je krajnji cilj toga važnoga pokreta, koji se rodio u Hrvata, bilo sjedi-

njenje svih južnih Slavena, iako nitko, razumije se — nadodajem — od »iliraca« nije bio revolucionar, te su češće morali naglašavati vjernost kralju. Zbog tih i takvih je razloga 1843 i zabranjeno ilirsko ime; o tome ću pisati drugom prilikom.

Pisac prelazi na uspjehe koje je zagrebačka filološka škola postigla, pa tačno kaže, da je ona »ujedinila u pravopisu i jeziku sve Hrvate, koji su dotada bili rascjepkani po pokrajinama i po govorima, udarila je temelj za jezično i pravopisno jedinstvo Hrvata i Srba i otvorila sjajne perspektive u budućnost. Osamdesetih i devedesetih godina kao da se sve to zaboravilo, pa vukovci zbog neznatnih pravopisnih i jezičnih razlika upućuju na njezinu adresu ne samo oštre prigovore, nego i uvrede koje se teško mogu oprostiti.« Tu pisac spominje M. Divkovića i neke druge. Slažem se s Jonkeom, da tu nije bilo ni neznanja, ni separatizma, ni nemogućnosti izivljavanja na drugim područjima ili tome slično. Pisac navodi, prvo, da se Gaj prihvatio pravopisnojezičnih reformama u situaciji vrlo nepovoljnoj. To je bilo poslije 1818, kad je Vuk izdao »Srpski rječnik« za ijekavski govor. »Gaj je naprotiv trebao provesti jezično jedinstvo na području svih triju narječja, štokavskoga, kajkavskoga i čakavskoga i na području ikavskoga govora, koji su svi imali prije toga i svoju književnost i svoje tradicije.« Dalje J. kaže da Gaj (po »Proglasu« od 5. XII. 1835) izričito spominje: Korušku, Goricu, Istru, Kranjsku, Štajersku, Horvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Dubrovnik, Bosnu, Crnu Goru, Hercegovinu, Srbiju, Bulgariju i donju Ugarsku. Ne želeći da se nameće nikome jezik nekoga kraja, Gaj misli: »U Iliriji može samo jedan jezik pravi književni biti, njega netražmo u jednom mjestu ili u jednoj državi nego u čeloj velikoj Iliriji«. Gaj tu — nastavlja J. — ne govori kao filolog ili lingvist, nego kao političar, pa citira Gaja, ali mislim da je ovdje suvišno to navoditi, nego treba podcrtati, da je Gaj bio za *jedan* jezik, ali taj jezik treba tražiti »u čeloj velikoj Iliriji«. U svom poštenom idealizmu, Gaj ne želi nekome naturiti svoj jezik, taj jezik ne smije biti »skrojen«, već moramo biti »stalno uputjeni, da tak živa, kak pisana reč med naravske stvari spada, i da onda vu svem poleg naravi obdělavati i ravnati se ima«. Gaj zna da pisana i govorena riječ pripada »med naravske stvari«, pa se ne smije činiti nasilje, već prema ovome udešavati svoje postupke.

Zašto su »Iliri« uveli »rogato e«? Nisu nekome za inat ili iz neznanja to učinili, već, kako J. kaže, »potreba ilirske sloge diktira ilircima uvođenje znaka ě umjesto Karadžićeva *je* i *ije*«. Etimološki način pisanja uveli su zbog jasnoće u riječima. »Neprijatelji Gajeva pravopisa, ma kako odreda bili pošteni ljudi, konzervativci su, nemoćni da iz svojih mjesta pogledaju dalje i da osim sebe i svoga kraja vide i druge, pa su nehotice postali smetnja napretku u svakom, pa i u političkom pogledu«.

Prema tome, ovdje se ne može govoriti niti o neznanju niti o separatizmu iliraca ili pristaša njihova pravopisa, već naprotiv o znanju i zdravom gledanju u daleku budućnost. Mi smo je na njihovu putu počeli ostvarivati, a nedavna prošlost potvrdila je Gajevo gledanje.

3. *Sporovi pri odabiranju govora za zajednički književni jezik u Hrvata u 19. stoljeću* (Radovi Slavenskog instituta III, Zagreb 1959). Govoreći o drugim pitanjima iz istog perioda, J. je morao dodirivati i činjenice u vezi s ovim radom. Da se ne bih ponavljao, niti ulazio u potankosti, koje su čisto filološke naravi, spomenut ću neke činjenice, koje bi i književni historik morao znati. »Novi Gajev dijakritički pravopis pojavljuje se tek u 10. broju 'Danice' 14. sušca (ožujka) 1835. pjesmom 'Hrvatska domovina' Antuna Mihanovića, koja je ispjevana u štokavskom dijalektu«. Tu se prvi

put javlja *ě*. Potpuni prekid s kajkavskim dijalektom i starim pravopisom pada tek u početak g. 1836. Dosta potanko je J. obradio borbu između Gajeva pravopisa i »Zore Dalmatinske«, odnosno Kuzmanića i njegovih suradnika. Govoreći o ovim odnosima, on kaže: »Ilirci se, kao što vidimo, najvećma plaše, da ne bi došlo do rascjepa po govorima, pa stoga inzistiraju na pisanju slova *ě*, koje ipak ujedinjuje. U takvoj, još nepravladanoj situaciji njihov je postupak zaista razložen i razumljiv. Ilirci se još uvijek bore za književno sjedinjenje i s Dalmacijom (tj. oko 1846; J. R.), kao što su ga već postigli sa Slavonijom, a uvođenje Karadžićeva načina pisanja još bi ih više udaljilo od Zadrana nego ilirski pravopis.«

God. 1849 prestaje zbog Kuzmanićeve isključivosti izlaziti »Zora dalmatinska«, isto u Zagrebu »Danica«, a 28. III. 1850 sastaju se Vuk St. Karadžić, Đuro Daničić, Franjo Miklošič i hrvatski književnici Ivan Mažuranić, Dimitrija Demetar, Ivan Kukuljević, Vinko Pacel i Stj. Pejaković u Beču, gdje su potpisali *književni dogovor*, koji su utvrdili osnovne smjernice za zajednički razvoj književnog jezika i pravopisa za Srbe i Hrvate. Taj dogovor sadržava osnovne Karadžićeve jezične i pravopisne koncepcije. On ima pet tačaka: 1. priznaje se, da ne valja miješajući narječja graditi novo, čega u narodu nema; 2. bolje je primiti ijekavski govor, i to da se u dugim slogovima piše *ije*, a u kratkim *je* (bijelo, bjelina); 3. preporučuje se da se glas *h* piše svagdje, gdje mu je po etimologiji mjesto; 4. pristaje se, da u genitivu množine u imenicama nije potrebn_o pisati — *h*; 5. vokaln_o *r* se piše bez popratnih vokala (*prst*, ne *pěrst*, ni *pårst*). Književni dogovor je imao deklarativni karakter, jer se za njim nije pavela ni hrvatska ni srpska štampa. Gaj, kao urednik i izdavač »Narodnih novina«, objavljuje u 76. br. 1850. taj dogovor pod naslovom »Poučiteljni zabavnik«, i popraćuje ga uvodnim tekstom, gdje među ostalim kaže: »... Vrieme će na skoro pokazati jeda li je ovaj prijedlog praktičan i vodi li u današnjem našem položaju k ožudeňoj slozi i jednakosti, ili naprotiv pako još k većemu ciepanju i književnom razdoru«. Razumljivo je, što Gaj nije bio oduševljen odredbama dogovora, ali je taj osvajao pomalo pisce, pa su se postepeno okupljali sljedbenici njegovi u Hrvatskoj i u Srbiji, gdje je 1859 dignuta zabrana Karadžićeve grafije. Za staru grafiju bio je tada A. Starčević, koji je protiv imitiranja »govedara«, pisanja refleksa *ja*, te u ispuštanju popratnog vokala za samoglasno *r*. Starčević je kao štokavac-ikavac bio protiv ijekavskog govora, bio je protiv ijekavice, a opredjelio se za ekavski govor. Starčeviću je *i* »najpotišteniji, najgadniji glas, koji samo nekoliko nas štokavacah razumi. Ja sam dakle za čisti *e*. I zbilja on je najlepší glas, koi svi razumimo«. Ma kako to bilo »pisan_o sasvim diletantski«, jer Starčević nije bio stručni filolog, J. upozorava, da se »pored Gajeva ijekavskog govora i Kuzmanićeva ikavskog govora stavilo na dnevni red i Starčevićev ekavski govor (spomenuti je članak i pisan ekavskim govorom), tako da se ispod Starčevićeva članka uredništvo »Narodnih novina« (1851, br. 239 i 242) ogradilo od pišćevih teza...«

Borba za književni jezik i pravopis nastavlja se. Kuzmanić je 1. I. 1849 prihvatio Gajevu grafiju, jer »sloga slavjanska nije prazna rič«, ali je zadržao ikavicu. Nju je prenio u »Glasnik dalmatinski«, kad je — prije prestanka »Zore dalmatinske« — onamo prešao za urednika. A. P. Kazali uvodi u »Glasnik« ijekavicu kad je on preuzeo uredništvo (2. X. 1855 — 1859), J. Sundečić je zadržava, od 1860 — 4. X. 1861, a S. Ivičević do 5. II. 1864. Od ovoga datuma preuzima redakciju ponov_o A. Kuzmanić, pa list opet postaje — ikavski, sve do 28. XII. 1866, za čitavo vrijeme Kuzmanićeve

urednikovanja. Cijela ova borba pada, kad je I. Broz po nalogu zagrebačke vlade izradio 1892 »Hrvatski pravopis«, koji je vlada iste godine propisala. U njemu su primijenjena pravila književnog dogovora iz 1850.

4. Ostale rasprave Lj. Jonkea govore o stručnim pitanjima književnog jezika. ali ovo pitanje nije nikad prestalo da bude i političko. U raspravi *Veberove zasluge za naš književni jezik* (RAD JAZU 309) pisac iznosi rad toga vrijednoga čovjeka, vođe zagrebačke škole, koja i u području jezične prakse i teorije provodi ideološke smjernice ilirskog pokreta. Ta se škola sukobila s tendencijama riječke škole, koju je vodio Kurelac. »Zagrebačkoj je školi važnije jezično ujedinjenje južnih Slavena, nego približavanje zapadnim i istočnim slavenskim jezicima.« To je bitna razlika između tih škola. pa je lako ocijeniti što je za nas bilo važnije. Zbog toga J. ispravno kaže: »Po onom, što je pozitivno učinio za naš književni jezik, Adolf Veber pripada među naše vrlo zaslužene jezikoslovne radnike«, jer »zasluge znatno nadmašuju slabosti«.

5. U vezi s pitanjima zagrebačke škole J. je napisao i članak: *Borbe oko književnog oblika imeničkoga genitiva množine u 19. stoljeću* (Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske, Novi Sad 1957). Ova je »borba bila isprva gramatičke, a kasnije pravopisne prirode.« U prvom se doba vodila s osobitom žestinom, jer je bila ideološke prirode, a pobijedila je realna koncepcija »s gledišta zajedničkog jezika hrvatske i srpske književnosti«.

6. Jonke je u svojim radovima dao dolično mjesto nažalost zaboravljenom kulturnom radniku i akademiku Bogoslavu Šuleku, pa je o njemu napisao dva vrijedna rada. Prvi ima naslov *Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji* (Zbornik radova Filozofskog fakulteta II, Zagreb 1954). Poznata je činjenica, nažalost i danas, da naučne terminologije još uvijek nemamo. Ona se polako stvara kako sve jače ulazimo u naučni rad, u tehničke novosti i sl. Kako je bilo u 19. st., nije teško pogoditi, pa je baš Šulekova zasluga, što je svojim *rječnicima* i *Jugoslavenskim imenikom bilja* predložio mnoge termine, koji su danas kod nas u dnevnoj upotrebi. Jonke spominje neke od tih: *čunj, dobrobit, dojam, dražba, geslo, gmaz, hir, izravan, klesar, kolodvor, kućerac, latica, ljepenka, obvezatan, pelud, plin, ploha, poduzetnik, pustolovina, snatriti, turtka, učestvovati, uzor, velegrad* itd., itd.

Ne možemo ići u potankosti, pa ćemo spomenuti ispravni Jonkeov zaključak: »U našem stručnom i književnom jeziku žive danas stotine riječi, koje je stvorio ili odobrio taj naš zaslužni leksikograf... Na osnovi iznesenog vidi se dakle, da su Šulekove zasluge za naš stručni i književni jezik vrlo velike. Štaviše, kako naš književni jezik u posljednje vrijeme preplavljuje tuđice, što zbog nemara, a što zbog snobizma, pojavljuju se glasovi (P. Skok, J. Ravlić i dr.), da treba opet poći Šulekovim pravcem ako hoćemo da govorimo svojim jezikom. Dakako služeći se pritom svim rezultatima lingvističke nauke...«

7. Drugi rad o Šuleku jesu *Slavenske pozajmljenice u Šulekovu »Rječniku znanstvenoga nazivlja«* (Zbornik radova Filozofskog fakulteta III, Zagreb 1955). U stvaranju naše terminologije Šulek je imao ispravan put držeći se zaključaka češke komisije (1853): upotrebom dotadašnjega jezičnog blaga, stvaranjem neologizma i umjerenim dopuštanjem tuđica. Najveći broj riječi za »znanstveno nazivlje« uzeo je iz češkog jezika, pa iz ruskog, poljskog, slovenskog i crkvenoslovenskog. Budući da je do 1848 službeni jezik kod nas bio latinski, a do 1861 se u našim školama

poučavalo njemački, to se Šulek obvezao sastaviti »Rječnik znanstvenog nazivlja«; nije mogao drukčije ni postupiti. Njegove su zasluge neprolazne; on je jedan od najvećih Hrvata 19. st., ma kako bio podrijetlom Slovak.

*

Kako se vidi, Lj. Jonke je svojim radovima zadužio našu nauku, približivši nam 19. stoljeće, koje je u našem narodnom razvitku vrlo važno. Kako smo istaknuli, on je pokazao u čemu su vrijednosti i slabosti na jezičnom području u tom periodu, pa će njegov rad pomoći ne samo književnom historiku, nego i historiku uopće. Osim toga, prikazani radovi pokazuju, da jezična pitanja ne možemo odvojiti od društvenih problema, jer je jezik (govorni ili pisani) važan element društveno-političkog razvitka.

Jakša Ravlić

CLAUDIO SILVESTRI, DALLA REDENZIONE AL FASCISMO
— TRIESTE 1919 - 1922, UDINE 1959.

U svojoj knjizi: »Od oslobođenja do fašizma — Trst 1918—1922« (*Dalla Redenzione al Fascismo — Trieste 1918-1922*) koja je izašla kao druga knjiga biblioteke »Politička borba i otpor u Julijskoj Krajini« (u izdanju »Historijskog odjela oslobodilačkog pokreta Julijske Krajine«), mladi tršćanski historičar Claudio Silvestri obrađuje političku historiju Trsta od dolaska talijanske okupacione vojske do uspona fašizma na vlast. O toj temi ne nalazimo u talijanskoj historijskoj literaturi mnogo podataka, niti dovoljno knjiga ili rasprava. Mogle bi se spomenuti samo tri knjige, koje se njome djelomično bave: *Il fascismo nella Venezia Giulia* od Michele Risola (Trst 1932), *Storia della Rivoluzione Fascista* od Giorgija Chiurca (Firenze 1929) i *Il fascismo a Trieste negli anni 1919 — 1923* (Udine 1956.) Da bi odgovorio svome zadatku, Silvestri je zbog toga morao da se osloni uglavnom na dosad malo iskorišćene arhivske izvore i štampu. Njegova je zasluga, što je kritički pristupio tom materijalu i znalački ga iskoristio, ne zadržavajući se na naraciji, već ulazeći dublje u osnovni problem koji se pred njim postavljao, naime, kako objasniti činjenicu, da je fašizam u Trstu i uopće u cijeloj Julijskoj Krajini uspio zavladatai mnogo prije nego u drugim provincijama Italije.

U predgovoru knjizi, poznati tršćanski historičar Carlo Schiffrer, nastojeći da olakša shvaćanje problema, crta prilike u Trstu odmah poslije talijanske okupacije. On ističe, da se u političkom životu Trsta po slomu Austro-Ugarske osjetila praznina. Tradicionalne talijanske stranke, nacionalno-liberalna i socijaldemokratska, nisu se snašle u novim prilikama. One su u svojim shvaćanjima bile »uvjetovane« (condizionate) starom Monarhijom, i još uvijek su djelovale u starom duhu. Nacionalno-liberalna stranka, odražavajući interese talijanske buržoazije Trsta, nastojala je da sačuva njene stare privilegije i pozicije. Ona je mislila da može tršćanskoj luci sačuvati veći dio tršćanskog zaleđa iz stare podunavske Monarhije, a na Jadranu monopol plovidbe, tako da Dalmacija i dalje gravitira prema Trstu.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB